

SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDA İŞ KAZASI KAVRAMI: KITA AVRUPASI VE ANGLOSAKSON HUKUK İSTEMLERİNDEN BİRER ÖRNEK İLE TÜRK HUKUKU KARŞILAŞTIRMASI

Aslı YILMAZ

Sosyal Güvenlik Uzmanı, SGK.

Başvuru Tarihi:04.11.2016, **Kabul Tarihi:**08.02.2017

DOI: 10.21441/sguz.2017.52

ÖZ

İşçinin iş kazasından ötürü uğradığı zararlarının giderilmesi amacını güden ilk düzenlemelerden bu yana, iş kazası kavramını sınırlayıcı birtakım koşullar hep var olagelmiştir. Bu sınırlayıcı koşullar; işverenin iş kazasından koşulsuz şartsız sorumlu olup olmadığını, yapılan işle ilgili olmayan kazaların iş kazası sayılıp sayılmayacağını, işyeri kavramının ve yolda geçirilen iş kazalarının kriterlerinin net bir biçimde çizilmesini ve benzeri durumları belirlemek için getirilmekte ve doğal olarak bu koşullar ülkelerin hukuk sistemlerine ve bu sistemlerde yer alan sosyal güvenlik yasalarının kapsayıcılığına, içinde bulunulan dönemin politik parametrelerine göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Bu çalışmada sosyal güvenlik hukuku bakımından iş kazası kavramının ülkemizin yanı sıra, bir parçası olduğumuz Kıta Avrupası hukuk düzenine ait önemli bir örnek teşkil eden Almanya’da ve buna mukabil olarak, uygulamaları temelde yargı içtihatlarına dayanan Anglosakson hukuk düzenine dâhil olan İngiltere’de nasıl düzenlendiği incelenerek, hukuki sonuçlar doğuran bir kavram olarak “iş kazası”nın Türk Hukuku ile karşılaştırmalı bir pencereden görülmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş kazası, mesleki risk, illiyet (nedensellik) bağı, kıta avrupası hukuk sistemi, anglosakson hukuk sistemi

THE TERM “OCCUPATIONAL ACCIDENT” BY MEANS OF SOCIAL SECURITY LAW:

THE COMPARISON OF TURKISH LAW AND TWO MODELS FROM THE CONTINENTAL LAW AND ANGLO-SAXON LAW

ABSTRACT

Since the first legislations which aim to redress the workers' loss derived from an occupational accident, it has been always restricting provisions on the term “occupational accident”. These restricting provisions are introduced to specify that the employer is accountable from the accident or not, the accident irrelevant with the duty could be taken into account as an occupational accident or not, the determination of the framework of the term “workplace” or the work accidents occurred on road etc.; and as a consequence, the restricting provisions may vary from the judicial systems and scope of their social security laws to day's political parameters.

It is aimed with this study to see the right-granting term “occupational accident” by means of Turkish social security law from a comparative view, through examination how occupational accidents are identified in our Country and Germany, which is an important example of the law of Continental Europe and also in England, which is a part of Anglo-Saxon Law that is enforced basically via jurisprudence.

Keywords: Occupational (work) accident, occupational hazard, line of reasoning, continental law, anglo-saxon law.

GİRİŞ

Meslek hastalığı ile birlikte literatürde “mesleki risk” grubuna giren iş kazası, bir kavram olarak ilk kez 19 uncu yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2016: 321). Sanayi devriminin getirdiği makineleşmenin kaza riskini önemli ölçüde arttırması (Güven, 1970: 2) mesleki risk içeren bu alanda birtakım koruma yasalarını da zorunlu olarak beraberinde getirmiştir. Nitekim sanayi devrimi ile birlikte Alman İmparatorluğu’nda fabrikaların kurulduğu bölgelerde yoğunlaşan işçilerin çalışma ve sağlık koşullarının giderek kötüleşmesi; hastalık, iş kazası ve maluliyet gibi sosyal risklere karşı, dönemin şansölyesi Otto von Bismarck tarafından zorunlu sigorta sisteminin başlatılmasına kadar giden bir süreci de beraberinde getirmiştir (Özmerter Koçer, 2014: 3). Bu süreçte, temelde nimet-külfet ilişkisi çerçevesinde işverenin sorumluluk hukukunun temel ilkeleri uyarınca, işçinin zararını tazminle yükümlü olması gerektiği anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. (Güzel vd., 2016: 321). Bu gelişmelerin sonucunda iş kazası sigortası, meslek hastalığı sigortası ile birlikte dünyada ilk olarak 1884 yılında Almanya’da yasal olarak tanımlanıp sosyal güvenlik yönünden bir karşılık bulmuştur (Tuncay ve Ekmekçi, 2016: 363).

Aynı risk grubunda Birleşik Krallık’ta 1880 tarihli İşverenin Sorumluluğu Kanunu (*Employer’s Liability Act*), daha sonra bu Kanun’un yerine geçmek üzere 1897’de İşçi Tazminatı Kanunu (*Workman’s Compensation Act*) yürürlüğe koyulmuştur (Bkz. Tuncay ve Ekmekçi: 363). İşçi Tazminatı Kanunu, Birleşik Krallık’ta kişisel bir zarara uğrayan işçilere tazminat hakkı öngören başka bir öncü hukuki metin olmasıyla, kronolojik olarak dünyada ikinci iş kazası sigortası düzenlemesi olarak karşımıza çıkmıştır. İlgili Kanuna göre işçi, yaptığı iş sırasında bir kazaya maruz kalırsa ve kaza nedeniyle iki haftadan fazla süreyle çalışamaz duruma düşerse veyahut ölürse, kendisine ya da geçimini sağladığı kişilere işverenin tazminat ödeyeceği hüküm altına alınmıştır (The Fabian Society, 1901: 4) . Bu bağlamda işçi, gerek kazaya kendisinin sebep olduğu hallerde, gerek başka bir işçinin kazaya sebep olduğu hallerde sigorta tazminatına hak kazanabilmekteydi (Allen, 2008: 4-5). Bununla birlikte işçinin bilerek ve isteyerek görevini suiistimal etmesinden kaynaklanan zararlar sigorta koruması kapsamının dışında kalmaktaydı (Allen, 2008: 4-5). Anılan Kanunda ayrıca kazanın işyeri içinde veya yakınında olması ve işçinin kaza geçirdiği anda mutad işini yapıyor olması gerektiği de öngörülmüştü (The Fabian Society, 1901: 5). Bu nedenle, söz konusu kaza ile yürütülen mutad iş arasında bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmaması halinde iş kazasının işçi bakımından herhangi bir iş kazası tazminatı hakkı doğurmayacağını söylemek mümkündür. Bununla beraber anılan düzenlemeye göre, eğer acil ve olağanüstü bir durum söz konusu ise, bu duruma müdahale sırasında yaşanan kazalar iş kazası sayılarak tazminata konu olmuştur (Allen, 2008: 5).

Ülkemizde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 13 üncü maddesinde yer alan iş kazası kavramı ile oldukça geniş kapsamlı bir iş kazası tanımı öngörülmüş; işyerinde gerçekleşen tüm zararlandırıcı olaylar, yürütülen işle ilgili olsun ya da olmasın, iş kazası sayılmıştır. Bunun yanı sıra, sigortalılık kapsam türlerine göre, yürütülen işle ilgili olup işyeri dışında meydana gelen kazalar, görevlendirme sebebiyle işyeri dışındayken meydana gelen kazalar, çocuk emzirme süreleri sırasında yaşanan kazalar ve işe gidiş-geliş sırasında yaşanan kazalar da, belirli sınırlayıcı hüküm ve koşullar altında iş kazası tanımına dâhil edilmiştir.

1. Türkiye

a. İş Kazasının Tanımına İlişkin Hüküm

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 13 üncü maddesinin birinci fıkrasında iş kazası;

“a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,

c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

d) Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olay”

olarak hüküm altına alınmıştır. Maddede iş kazası, bir kavram olarak doğrudan tanımlanmamış, hangi hallerin iş kazası sayılacağı açıklanmak suretiyle ifade bulmuştur(Güzel vd., 2016: 331); Caniklioğlu, 2006: 54).

Bu hükmün tam anlamıyla tanım içeren bir hüküm olduğu söylenemese de, hukuk tekniği açısından tanımlayıcı bir hukuk kuralı olduğu söylenebilir. Nitekim bu konudaki bir Yargıtay kararında (Yargıtay 10. HD, 04.02.1980, 1980/6407 Esas, 1980/624 Karar), “Anılan hüküm tanımlayıcı hüküm niteliğindedir ve bir konuda tanımlayıcı hüküm olunca, tanımlamada o hükmün göz önünde tutulmasına yasal ve hukuksal zorunluluk vardır. Daha açık bir anlatımla, nasıl, bu hükmün dışında bir

olayı bu hükmün belirlediği tanıma uymamasına rağmen başka bir görüş ve esastan hareketle, iş kazası saymak mümkün değilse, bu tanımın belirlediği bir çerçeveye giren bir olayı da, aynı şekilde iş kazası olarak tanımlamamak mümkün değildir” ifadeleriyle hükmün tanımlayıcı hukuk kuralı yönü vurgulanmıştır.

Anılan hükümden de anlaşılacağı üzere, Sosyal Sigortalar Hukuku anlamında iş kazasının unsurları; *bir kazanın (zararlandırıcı olay) meydana gelmesi, kazaya maruz kalanın sigortalı olması, kaza sonucunda sigortalının ruhen veya bedenen engelli hale gelmesi, kaza ile ortaya çıkan zarar arasında illiyet bağı bulunması ve kazanın maddede belirtilen (md. 13/1(a)’dan (e)’ye kadar sayılan) hallerden birine uygun olarak gerçekleşmesidir* (bkz. Güze vd., 2016: 339-345; Tuncay ve Ekmekçi, 2016: 368-384) Şakar, 2015: 259-260).

b. İş Kazasının Tanımına İlişkin Hükmün Değerlendirilmesi

ba. İlliyet bağı yönünden

Uygun illiyet bağı, olayların normal akışına ve genel hayat tecrübelerine göre gerçekleşen türden zararlı bir sonucu meydana getirmeye elverişli ya da böyle bir sonucun gerçekleşmesini kolaylaştıran sebeple sonuç arasındaki bağıdır (Uyar, 2003: 1287). Türk Sosyal Güvenlik Hukuku düzenlemesinde iş kazası, tek basamaklı bir illiyet bağı üzerine temellenmiş ve yürütülen işle meydana gelen kaza arasında herhangi bir ilişkinin bulunması gerekliliği öngörülmemiştir.

İş kazasında esas olan, kaza olarak nitelendirilen olay (neden) sebebiyle sigortalının bir zarara (sonuç) uğramış olmasıdır (Güzel vd., 2016: 346). Sosyal sigorta yardımlarının doğması açısından olayın 13 üncü maddede sayılan hallerden birine girmesi yeterli olup, olayın yapılan işle ilgisinin bulunması aranmamıştır . Başka bir deyişle, maddede yer ve zaman bakımından sayılan tüm koşullar, sigortalıyı bedenen ya da ruhen engelli hale getiren olayın iş kazası sayılmasında tek başına yeterlidir (Akın, 2011: 24).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, “bir olayın meydana gelmesi” ifadesi ile, sonucunda bir zararın meydana geldiği, ani veya kısa sürede gerçekleşen bir olay ifade edilmektedir. Türk Hukukunda olay kavramına, sigortalının kastı ya da kusuru ile meydana gelen olaylar -örneğin intihar- da dâhil edilmiştir. (Yargıtay 10. HD, 29.03.1979, 78/8413 E., 79/2759 K; Yargıtay 10. HD, 05.07.2004, 4465 E., 6429 K., Güzel vd., Caniklioğlu, s. 402.)

bb. Kanunda iş kazası sayılan haller yönünden

5510 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a)'dan (e)'ye kadar olan bentlerinde iş kazası sayılan haller sınırlı sayıda belirtilmiştir. Buna göre;

➤ Sigortalının işyerinde iken karşılaştığı ve onu ruhen ya da bedenen zarara uğratan her türlü olay iş kazası olarak değerlendirilmektedir (Güzel vd., 2016: 339). 5510 sayılı Kanunun herhangi bir sınırlayıcı ifade içermeyen düzenleme biçiminde, bunun hiçbir istisnası yoktur (Akın, 2011: 27). Dolayısıyla gerek çalışma saatleri içinde, gerek dinlenme saatlerinde gerçekleşen kazalar iş kazası kapsamında olacağı gibi (Güzel vd.,2016: 340); yıllık izindeyken işyerine ziyarete giden sigortalının geçirdiği kazaların da, sigortalının hizmet akdinin devam ettiği ve sigortalılık niteliğinin yitirilmediği göz önünde bulundurulduğunda iş kazası sayılması gerekmektedir (Aksi yönde görüş için bkz. Tuncay ve Ekmekçi: 379). Ayrıca işyerinde gerçekleşen kazalar, yürütülen işle ilgili olsun veya olmasın, sırf işyerinde gerçekleştiği için iş kazası sayılmalıdır.

➤ Bir ya da birden fazla işverene tabi olarak hizmet akdi ile çalışan sigortalılar için “işveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle”; kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalıları için ise “yürütmekte oldukları iş nedeniyle” geçirdikleri kazalar da iş kazası sayılmıştır. Buna göre, işyerinde geçirilmeyen bir olayın iş kazası sayılabilmesi için, olayın sigortalının bağlı olduğu işverenin yürüttüğü veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan sigortalının kendi yürüttüğü işle ilgili ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Yaptığı işin niteliği gereği işyeri dışında iş gören sigortalının geçirdiği kazalar da bu bendin kapsamına girmektedir (Akın, 2011: 31).

➤ Kanun koyucu, sırf işverenin görevlendirmesi nedeniyle işyeri dışına çıkan sigortalıyı, asıl işini gördüğü zamanlar haricinde de koruma altına almıştır. Sigortalının görevli olarak gönderildiği yer, işyeri haricinde herhangi bir yer, örneğin işyeri dışında fakat aynı şehirde bir yer olabileceği gibi, farklı bir şehir ya da ülkede de olabilecektir (Akın, 2011: 32). Bu durumda yolda geçen sürelerde meydana gelen olaylar da iş kazası sayılacaktır. Zira bu hüküm, işverenin işi için bir yere giden, yani onun otoritesi altında hareket eden kişiyi korumak için getirilmiştir (Güzel vd., 2016: 343).

Bu noktada “asıl işini yapmaksızın geçen zaman” kriterinin, sınırları çizilmesi zor olduğu bazı somut olaylar bakımından Yargıtay, sigortalının “normal bir yaşantı içerisinde kalması” (Yargıtay 10. HD, 02.06.1983, 1983/2601 Esas, 1983/3302 Karar) koşuluyla görevli olarak gönderildiği yerde eğlenme, gezme ve dinlenme saatleri ya da özel işlerini gördüğü zamanların da maddenin kapsamına dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

➤ Hizmet akdi ile bir veya birden fazla işverene bağlı olarak çalışan emziren kadın sigortalının iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan ruhen ya da bedenen engelli hale getiren olaylar da iş kazası sayılmıştır. Bu hüküm gerek işyerinde, gerekse işyeri dışında, sigortalının çocuğuna süt vermek için emzirmenin yapılacağı yere giderken ya da oradan dönerken veya süt verme sırasında başına gelen olayları kapsamaktadır. Örneğin, süt izni süresinde işyerine gelirken yoldan karşı karşıya geçmesi esnasında kazaya uğrayıp vefat eden sigortalı için bu hüküm uygulanacaktır (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 10.06.1983, 1983/328 Esas, 1983/652 Karar; aynı yönde bkz. Güzel vd., 2016: 344).

➤ Sigortalıların “işverence sağlanan” bir taşıt ile işin yapıldığı yere gidip gelmeleri sırasında meydana gelen zararlandırıcı olaylar iş kazası sayılmıştır. İşverenin sigortalıların işe gidiş gelişleri için taşıma hizmeti sağlaması, işin gereği olarak ya da işverenin sosyal bir yardımı olarak ortaya çıktığından; taşıma sırasında sigortalıların işverenin hâkimiyeti altında olduğu varsayılmaktadır (Akın, 2011: 34). O nedenle de sigortalının kendi özel aracıyla işe gidip gelmesi sırasında yaşanan zararlandırıcı olaylar Kanunda iş kazası sayılmamıştır (Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 28.06.2001, 2001/4592 Esas, 2001/5149 Karar). Ancak sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla münferit olarak işe götürülüp getirilmesi kapsam dahilindedir (Güzel vd., 2016: 344).

İşe gidiş gelişlerde meydana gelen olayların iş kazası sayılması için, taşıtın işverence sağlanmış olması gerekmektedir; taşıtın mülkiyetinin işverene ait olması aranmamakta, kira veya taşıma sözleşmesiyle taşıtın zilyedi olması yeterli sayılmaktadır (Tuncay, Ekmekçi, 2016: 380; aynı yönde bkz. Güzel vd., 2016: 345). Hatta işverenin taşıt ile kira veya taşıma sözleşmesi gibi bir bağı olmamasına rağmen taşıtın yakıt ve benzeri giderlerini karşılaması halinde de, sigortalının bu taşıtla işe gidip gelirken yaşadığı kazaların iş kazası kapsamına alınacağı ifade edilmiştir (Tuncay ve Ekmekçi, 2016: 380).

Özetlemek gerekirse; Türk hukukunda bir olayın iş kazası sayılabilmesi için;

- a) Bir olay olması,
- b) Olaya maruz kalanın sigortalı olması,

c) Olaya maruz kalan sigortalının hemen veya sonradan ruhen veya bedenen engelli hale gelmesi, koşullarının bir arada gerçekleşmesi ve bu koşulların yanı sıra 13 üncü maddenin birinci fıkrasının (a)-(e) bentleri arasındaki hallerden de en az birinin gerçekleşmesi gerekli ve yeterlidir.

Kanunda yer ve zaman bakımından belirlenen şartların her birinin tek başına gerçekleşmesi, olayın iş kazası sayılması için kanun koyucu tarafından yeterli görülmüştür. Bu nedenle bu şartlar sayma yöntemiyle ve birbirinden bağımsız olarak düzenlenmiştir. Bunun sonucu olarak iki noktayı özellikle vurgulamak gerekir; birincisi, sayma yöntemiyle belirlenen şartların her biri tek başına başkaca hiçbir şarta bağlanmadan iş kazasının tespitinde yeterlidir; ikincisi ise, bu şartların açıkça çizdiği sınırlar haricinde hiçbir durum ve koşulda iş kazasının varlığından söz edilemeyecektir.

Nitekim Yargıtay da, bir olayın iş kazası sayılabilmesi için, sigortalıyı ruhen veya bedenen engelli hale getiren olayın, Kanun'un belirlediği hal ve durumlardan birinde meydana gelmiş bulunmasını gerekli ve yeterli saymıştır. Buna göre, Kanunda belirlenen sınırlı durumlar dışında meydana gelen olayların iş kazası olarak kabulü mümkün olmayıp; ayrıca, söz konusu sınırlı hallerin birlikte gerçekleşmesi değil, herhangi birinin gerçekleşmesi gerekli ve yeterlidir (Yargıtay 10. HD, 31.10.2011, 2010/6264 Esas, 2011/14971 Karar; 21. HD, 20.11.1997, 1997/7353 Esas, 1997/7596 Karar; ayrıca aynı yönde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 13.10.2004, 2004/21-529 Esas, 2004/527 Karar için bkz. Güzel vd., 2016: 332).

2. Almanya

İnceleme konusu yaptığımız Kıta Avrupası ülkesi Almanya, toplam nüfusun yaklaşık % 90'ını kapsayan, ülkemizde olduğu gibi primli ve primsiz sosyal sigorta uygulamalarını hayata geçiren oldukça ayrıntılı bir sosyal sigortalar sistemine sahiptir (Özmert Koçer, 2014: 1). Bu ayrıntılı düzenlemenin bir parçası olan iş kazası sigortasının Alman Hukuku'nda hangi hüküm ve koşullara bağlandığını ise iş kazası kavramının yasal tanımı ile çözümlenmek gereklidir.

Kıta Avrupası hukuk sisteminin önemli bir parçası olan Alman Hukuku'nda sosyal güvenlik hukuku yönünden iş kazası kavramı, Alman Sosyal Kanunu'nun "Kanuni Kaza Sigortası" başlıklı Yedinci Kitabı (Siebtes Buch Sozialgesetzbuch (Gesetzliche Unfallversicherung - SGB VII) içerisinde düzenlenmiştir (Burada düzenlenen hakların kapsamı hakkında Almanya Çalışma ve Sosyal İşler Federal Bakanlığı'nın yayımladığı Türkçeye çevrilmiş online broşüre bakılabilir: http://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF-Publikationen/a985-soziale-sicherung-gesamt-tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile adresinden ulaşılmıştır.). Yedinci Kitabın içeriğinde, kaza sorumluluğu bölümü altında önleyici tedbirler, rehabilitasyon ve tazminata ilişkin hükümlerin yer aldığı birinci bölüm de dahil olmak üzere toplam on bir bölüm yer almaktadır. Meslek hastalığı, deniz taşımacılıklarında meydana gelen kazalar, iş kazalarının dolaylı sonuçlarına ilişkin hükümler, gebelik sırasında meydana gelen zararlandırıcı olaylar, kan, organ ve doku nakilleri sebebiyle

oluşan sağlık sorunları, kazalara yardım faaliyetlerinden doğan zararlar gibi bazı özel durumlar da, iş kazası ile birlikte “Kanuni Kaza Sigortası” başlığı altında tanımlanmış ve sigorta kapsamına alınmıştır.

a. İş Kazasının Tanımına İlişkin Hüküm

Sosyal Kanun’un Yedinci Kitabının sekizinci başlığında iş kazası kavramı, oldukça detaylı ele alınmış ve sigorta yardımlarına konu olan bu olgunun çerçevesi olabildiğince net çizilmiştir. Kanun yazım tekniği bakımından, öncelikle kavramın tanımı ve kapsamı genel olarak belirtilmiş, daha sonra belirtilen kapsama ayrıca dâhil edilmesi gereken durumlar sınırlı sayıda sayma (*numerus clausus*) ilkesine göre ifade edilmiştir. Dolayısıyla, iş kazası kavramının oldukça detaylı düzenlendiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, *numerus clausus* ilkesinin başka bir boyutu da kavramın sadece belirtilen sınırlı sayıdaki hal ve durumları içine alması, bunun dışında herhangi bir olguyu kapsama almaması olduğundan, iş kazası kavramının somut uygulama yolu ile esnetilebilecek bir kavramı ifade etmediğini ve yargı organlarının konu hakkında çok geniş yorum alanı bulunmadığını da belirtmek gereklidir.

İlgili hüküm aşağıdaki gibi düzenlenmiştir (Maddenin Almanca metnine http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/_8.html adresinden ulaşılabilir) :

“Bölüm 8-İş kazası

(1) İş kazaları, sigortalıların, 2, 3 veya 6 ncı bölümde belirtilen kapsamlardaki sigortalılık faaliyetlerinden doğan kazalardır. Kazalar, belirli bir zaman diliminde vücut üzerinde dışarıdan bir etki doğuran, bir sağlık sorununa ya da ölüme sebep olan olaylardır.

(2) Sigortalılık faaliyetleri aynı zamanda,

1. Sigortalılık faaliyetiyle bağlantılı olarak, faaliyetin görüleceği yere doğrudan gidiş geliş güzergâhında,

2. Faaliyetin görüleceği yere doğrudan gidiş geliş güzergâhından sapan güzergâhlarda;

a) Birinci Kitabın 56 ncı Bölümündeki sigortalıların; kendileri, eşleri veya hayat arkadaşlarının kendileriyle aynı ikamette yaşadıkları çocuklarını, çocuk bakıcısı olarak yabancı bir kişiye emanet bırakmak amacıyla,

b) Başka bir meslek sahibi veya sigortalıyla bir aracın birlikte kullanılması suretiyle,

3. Birinci Kitabın 56 ncı Bölümündeki kişilerin, kendileriyle aynı ikamette yaşayan çocuk bakıcılarının, çocukların bakımı ve gözetimi faaliyetinden veya çocuklarını eşleri ya da hayat arkadaşlarına emanet etmelerinden kaynaklanan bir sebeple faaliyetin yapıldığı yere giden direk güzergâhtan sapan bir güzergâhta,

4. Sigortalılık faaliyetleri ile bağlantılı olarak mutad aile konutuna; faaliyetin yapıldığı yerin sigortalının aile konutuna uzak olması durumunda ise o sırada daha yakında kalacağı bir yerin bulunması halinde buraya gidiş ve dönüş yollarında, gidiş ve gelişleri ifade eder.

5. İşverenden kaynaklanan sebeplerle, sigortalılık faaliyetiyle bağlantılı olarak; koruma, sevk, bakım faaliyetleri ve bir iş malzemesi ya da koruyucu malzeme ile ilgili tedarik işlemleridir.

(3) Kişilerin kullandığı tıbbi cihazların kaybı ya da zarar görmesi de sağlık sorunu olarak değerlendirilir.”

Maddenin birinci fıkrasında atıf yapılan diğer bölümlerde, sigortalı çalışma kapsamları ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Burada dikkat çeken husus; kaza sigortasına tabi olarak sigortalı çalışmanın kapsamına, alanında mesleki eğitime dair kurs, ders, uygulama ve benzeri faaliyetler gören kişilerin çalışmalarının da dâhil edilmiş olmasıdır. Bilindiği üzere ülkemizde de 05/06/1986 tarih ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler ile meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenim sırasında staja tabi tutulan öğrenciler, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden 5510 sayılı Kanun ile sigorta kapsamına alınmışlardır (Akın, 2006: 30-31).

Maddenin ikinci fıkrasında atıf yapılan 56 ncı bölümde ise, mirasçılarla ilgili haklar düzenlenmiştir. Bu bölümde hak sahibi olarak üvey çocuk ve üvey torun da yer aldığından, “...kendileriyle aynı ikamette yaşadıkları çocukları” ifadesinden, varsa sigortalının üvey çocukları da anlaşılmaktadır.

b. İş Kazasının Tanımına İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi

ba. Yapılan İşle Bağlantı (İllyet Bağı)

Alman Sosyal Kitabı’nda yer alan kaza sigortası bağlamındaki iş kazası, bir sigortalının yasada açıkça belirtilen bir sigortalılık faaliyetinden doğan kazayı ifade etmektedir. Hükme göre iş kazası için öncelikle somut bir sigortalılık faaliyeti mevcut olmalıdır. Sigortalılık faaliyeti, sadece bizzat meslekten doğan faaliyetleri değil; sigortalılık faaliyetiyle bağlantılı olarak, faaliyetin görüleceği yere gidiş gelişleri ve çocukların gözetimi ile bağlantılı olarak yaşanan yol kazalarını da içermektedir.

Maddeye göre kaza, ortaya çıkan sağlık sorunu veya ölümün temel sebebi olmalıdır; yani, kaza ile sonuç arasında neden sonuç ilişkisi (illiyet bağı) bulunması gerekir. Bunun yanında, maddenin açık hükmünden anlaşılacağı gibi, bir olayın iş kazası sayılabilmesi için sigortalılık faaliyeti ile kaza arasında da bir illiyet bağı bulunmalıdır (Kabakçı, 2009: 65). Başka bir ifadeyle Alman Hukuku'nda, Türk Hukuku'ndakinin aksine *iş kazası kavramı bakımından iki basamaklı bir illiyet bağı sistemi kurulmuştur*. Buna göre hem kaza ile zararlandırıcı sonuç arasında, hem de kaza ile yapılan iş arasında illiyet bağı aranmaktadır. Bunun yanında *iş kazası, üst kavram olarak "sigortalılık faaliyetinden doğan olay"* olarak tanımlanmış; doğrudan sigortalılık faaliyeti içine girmesi mümkün olmayan yolda geçen sürelerde yaşanabilecek durumlar ise ayrıca düzenlenerek kanunen sigortalılık faaliyeti kapsamına alınmıştır.

Uygun illiyet bağı teorisiyle bağlantılı olarak; aşırı yüksek promil alkol tüketimi gibi, sigortalının kendisinin sebep olduğu, veyahut akıl ve mantığa uygun olmayan ya da *çalışma koşullarıyla ilgisi bulunmayan riskler Alman Hukuku'nda iş kazası sigortası kapsamına alınmadığı için bu risklerin ancak özel sigortanın konusu olabileceği ifade edilmiştir* (Fedtke ve Magnus, 2003: 92). Yani kişinin bireysel olarak ürettiği riskler ve mesleki faaliyetinin doğrudan ya da dolaylı olarak oluşturduğu riskler birbirinden ayrılmıştır. Başka bir ifadeyle, kazanın oluşumunda sigortalılık faaliyeti illiyet bağı kuralı çerçevesinde etken olmalıdır. Örneğin düşük miktarda alkol tüketimi, kazaya sebebiyet vermeyeceği için, olayı iş kazası kapsamından çıkarmayacaktır. Burada sınır olarak, alınan alkol miktarının sigortalıyı çalışamayacak duruma getirmesi esas alınmaktadır (Wolber, 1991: 48, 49, 80. Tuncay, 1994: 156-158'den nakledilmiştir. Ayrıca bkz. Tuncay ve Ekmekçi: 374, Akın, 2011: 34).

Ayrıca kaza, kişisel rahatsızlık ya da özelliklerden ötürü meydana geldiyse (bayılma, epilepsi, uyuya kalma, beslenme, dinlenme gibi) de *iş kazası sayılamayacaktır* (Özmert Koçer, 2014: 51). Buna göre, intihar veya bilerek ve isteyerek kendine zarar verme durumlarında olduğu gibi, kasıtlı olarak sebep olunan kazaların da -Türk Hukuku'nun aksine- Alman Hukuku'nda iş kazası sayılması mümkün değildir.

İki basamaklı illiyet bağı arayan Alman Hukuku'nun aksine, Türk Hukuku'nda işyeri sınırlarında gerçekleşen tüm zararlandırıcı olayların, yapılan işle bağlantısı olsun veya olmasın iş kazası sayılmasının, iki ülke düzenlemesi arasındaki en temel farkı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

bb. Olayın Bir “Kaza” Olması ve Sonucunda Zararlandırıcı Bir Olay Gerçekleşmesi

Maddenin anlatımından dolayı olarak, iş kazasının kelime anlamıyla bir “kaza”dan doğması gerektiği anlaşılmaktadır. Kaza kavramı Alman doktrininde “beklenilmedik bir çabuklukla bir zararı doğuran bütün sebepler kompleksi” (Oftinger, 1958: 72. Güven, 1970: 9’dan nakledilmiştir) olarak tanımlanmıştır:

Sosyal Kanun’un iş kazasını tanımlayan hükmünde ise kazanın, belirli bir zamanla sınırlı olarak, bir sağlık sorunu veya ölüme sebep olması ve dışarıdan vücuda etki edecek şekilde sonuç doğuran bir olay olması gerekmektedir. Madde, “dışarıdan etki” unsurunu esas aldığı için, kişinin işle ilgili olmayan ve bünyesel olarak gelişen hastalıkları Türk Hukuku’ndakinin aksine iş kazası kapsamına alınmamıştır.

İş kazasının diğer bir unsuru ise, kaza sonucunda sigortalıda bedeni veya ruhi bir zarar ortaya çıkmış olmasıdır. Herhangi bir sınırlamaya gidilmediği için, bu sorun, Türk Hukuku’nda olduğu gibi bedenen veya ruhen yaşanan bir sağlık sorunu olabilmektedir. Maddede açıkça, bedensel sağlık sorunlarına vücuda takılan cihazlarla ilgili olarak yaşanan arıza ve kayıpların da dâhil olacağı belirtilmiştir. Buna göre örneğin, protez bacak kullanan bir kimsenin işyerinde düşmesi sonucunda protez bacağının zarar görmesi olayının iş kazası sayılabilmesi gerekir.

bc. Yolda Geçirilen Kazalar

Yukarıda da değinildiği gibi, sadece mesleki faaliyet değil, mesleki faaliyetin görüleceği yere gidiş ve dönüş yolu da sigortalılık faaliyeti kapsamında değerlendirilmiş ve buna bağlı olarak yol kazaları iş kazasından sayılmıştır. Buna göre bir yol kazası, direkt veya somut olay bazında “makul olan” yolda olmalıdır. Makul olan yol ise genel olarak çocukların bakımı ve gözetimi için gereken güzergâh ile ilişkilendirilmektedir. Bunun yanı sıra, bir araçta birlikte yol alma (yol arkadaşlığı) da kural olarak sigorta koruması kapsamındadır.

Yol kazalarını bir sigortalılık faaliyeti olarak değerlendiren maddeyi daha detaylı incelemek gerekirse, temelde beş adet durumda yolda geçirilen zararlandırıcı olayın iş kazası sayılacağı söylenebilir:

✓ Olağan güzergâhtaki gidiş-gelişler:

Sigortalılık faaliyetiyle bağlantılı olarak, faaliyetin görüleceği yere doğrudan gidiş geliş güzergâhındaki gidiş gelişleri kapsamaktadır. Buna göre,

- *İşyerine veya işin görüleceği başka bir yere olağan gidiş geliş yolundaki kazalar,*

- Sigortalılık faaliyetleri ile bağlantılı olarak mutad aile konutuna; işyeri veya işin görüleceği yer sigortalının aile konutuna uzak ise, sigortalının o sırada daha yakında kaldığı başka bir yere gidiş ve geliş yolundaki kazalar,

✓ Olağan güzergâhta olmayan gidiş-gelişler:

- Sigortalıların; kendileri, eşleri veya hayat arkadaşlarının kendileriyle aynı ikamette yaşadıkları çocuklarını, çocuk bakıcısı olarak yabancı bir kişiye emanet bırakmak amacıyla işyerine veya işin görüleceği başka bir yere olağan güzergâhtan farklı bir güzergâhta gidiş gelişler;
- Başka bir meslek sahibi veya sigortalıyla bir aracın birlikte kullanılması suretiyle işyerine veya işin görüleceği başka bir yere olağan güzergâhtan farklı bir güzergâhta gidiş gelişler;
- Sigortalılar ile birlikte aynı hanede yaşayan *çocuk bakıcılarının, çocukların bakımı ve gözetimi* faaliyetinden veya çocukların eşlere ya da hayat arkadaşlarına emanet edilmesinden kaynaklanan bir sebeple, işyerine veya işin görüleceği başka bir yere olağan güzergâhtan farklı bir güzergâhta gidiş gelişler de;

iş kazası sayılmaktadır.

Görüldüğü gibi yolda geçirilen kazalar Alman Hukuku'nda oldukça geniş kapsamlı ve detaylı düzenlenmiştir. Maddede herhangi bir sınırlamaya gidilmediği için, yolda seyir sırasında gerçekleşen tüm kazalar iş kazası sınıfsı kapsamı dâhilindedir. Yolun nerede başlayacağı konusunda da herhangi bir sınır getirilmediği ve maddede açıkça “mutad aile konutuna” denildiği için, sadece araç içindeki kazalar değil; örneğin *işe gitmek üzere evinin* ya da *garajının* kapısından çıkan bir sigortalı bu noktadan itibaren sigorta koruması kapsamına alınmıştır (Tuncay ve Ekmekçi: 381). Esasen Türk Hukuku'nda, 5510 sayılı Kanun'un 13 üncü maddesi lafzında “...taşitle işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında” denildiği için, araca binilmeden önce veya araçtan inildikten sonra gerçekleşen kazaların kanun koyucu tarafından iş kazası kapsamına alınmamış olduğu kabul edilse de (Tuncay ve Ekmekçi: 381) ; bu konudaki bazı Yargıtay kararlarında bahsi geçen durumlarda olayın iş kazası olarak kabul edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir (Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 14.05.1996, 1996/2674 Esas, 1996/2738 Karar, Tuncay ve Ekmekçi: 381)

Sonuç olarak Türk Hukukunda yolda geçirilen iş kazaları ile ilgili düzenleme ile aynı konudaki Alman Hukuku düzenlemesinin temel farkları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Maddenin; eşin yanı sıra “hayat arkadaşı” kavramını da tanıyor ve koruma sağlıyor olması,
- Yol kazalarının sadece mesleki faaliyetlerle bağlantılı değil, bakmakla yükümlü olunan çocukların bakım ve gözetimiyle ilgili zorunlu faaliyetlerle bağlantılı yolculukları da kapsıyor olması,
- Sadece araç içerisindeki kazaların değil, yolculuğun tüm safhalarındaki kazaların kapsam dahilinde olması,
- Kanunda yer alan makul gerekçelerle olağan güzergâhtan farklı bir güzergâhın kullanılması sırasında meydana gelen kazaları da iş kazası olarak değerlendiriliyor olması.

3. İngiltere

Anglosakson Hukuku, ya da başka bir deyişle “ortak hukuk” (*common law*), yazılı kurallar yerine mahkeme içtihatlarını esas alan, hukuk uygulamasını da bu mahkeme içtihatlarına göre yürüten ve temelde Birleşik Krallık’ta uygulanan hukuk sistemidir. Kıta Avrupası hukuk sistemiyle temel anlamda zıt olan bu sistemin en önemli temsilcisi İngiltere’dir.

Common law, soyut hukuk metinlerinin somut olaya uygulanması şeklinde değil; somut olay hakkında daha önce verilmiş tüm yargı kararlarının ışığında ve onlarla bağlı olarak üretilen bir içtihat hukuku şeklinde geliştiği için, İngiliz Hukuku’nda iş kazasını tanımlayan tek, spesifik ve bütüncül bir metne rastlanmamaktadır. Bununla beraber içtihat hukukunda kabul edildiği üzere, iş kazasının üç temel ayağı vardır (Wikeley ve Ogus, 2002: 721).

İş kazasının temel ayakları;

- Olaya bir “kaza”nın sebep olması,
- Kazanın yapılan işten ötürü veya yapılan iş sırasında ortaya çıkması,
- Kazanın kişisel (bedeni ya da ruhi) zarar doğurması.

a. Bir “Kaza” Meydana Gelmesi

İş kazasının üç temel ayağından ilkinde göre, bir iş kazasından söz edebilmek için olayın kelime anlamıyla bir “kaza” olması gereklidir. “Kaza” kelimesinin ne anlam ifade ettiğine ilişkin olarak İngiliz Hukuku’nda temel alınan *common law* içtihadı ise 1903 tarihinde *Lord Macnaghten*’e aittir. Buna göre kaza, olağan anlamıyla; umulmayan veya tasarlanmayan, beklenilmedik bir talihsiz olay veya

istenmeyen bir vakadır (The Case of Fenton v J. Thorley&Co Ltd, House of Lords, 1903). Bu ifadeden çıkarılan sonuç, İngiliz Hukuku'nda iş kazası kavramına bünyesel olarak gelişen rahatsızlıkların, intihar vb. olayların veyahut kişinin kendisine bilerek ve isteyerek herhangi bir zarar vermesi durumlarının dâhil edilemeyeceğidir.

Yüzyılı deviren bu tanımın doktrinde hala yeri olsa da, kazayı tamamıyla tanımlamakta yetersiz kaldığı ve özellikle de kaza kavramının anlık mı yoksa bir sürece yayılan bir olay mı olduğunu açıklamadığı, bu nedenle ihtilafa konu olduğu ifade edilmiştir (Wikeley ve Ogus, 2002: 723).

b. Yapılan İşle Bağlantı (İllyet Bağı)

İş kazasının üç temel unsuru olarak ifade edilen koşullara göre, meydana gelen zararın bir kaza neticesinde ortaya çıkmış olması gerektiğine, başka bir deyişle kaza ile zararlandırıcı sonuç arasında illiyet bağı arandığına şüphe yoktur. Bununla birlikte İngiliz Hukuku'na göre kazanın, ortaya çıkan sonucun yegâne sebebi olması şart değildir, başka bir olaya ilave unsur olarak eklenerek sonuca sebep olabilir; ancak ilave bir unsur da olsa olayın “etkili” bir unsuru olması gerektiği kabul edilir (Wikeley ve Ogus, 2002: 725).

Aynı zamanda, “kazanın yapılan işten ötürü veya yapılan iş sırasında ortaya çıkması” unsurundan, İngiliz *common law* hukukunda da Alman Hukuku'nda olduğu gibi kaza ile yapılan iş arasında da illiyet bağı arandığı anlaşılmaktadır. Bu unsur, şüphe götürmez biçimde kazanın “yapılan işten ötürü” veya “yapılan iş sırasında” ortaya çıkmasını aramaktadır. Kazanın yapılan iş sırasında ortaya çıkması; zaman, yer ve iş aktivitesi bakımından kazanın sınırlarını belirlemekte; yapılan işten ötürü ortaya çıkması ise olay ve sonuç arasındaki sebep ve bağlantıyı ortaya koymaktadır (Wikeley ve Ogus, 2002: 725). Bu bağlamda İngiliz *common law* uygulamasında, işyerinde iken kalp krizi geçiren bir sigortalının iş kazası sigortası kapsamına alınması için ölümün işin özelliğinin bir sonucu olması şartı aranmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi: 377-378). Başka bir ifadeyle, yapılan işle önemli ölçüde bağlantısı tespit edilemeyen kalp krizlerini iş kazası saymak söz konusu olmayacaktır. Bu konuda mahkemeler nedenselliği tespit ederken farklı formüller kullanmakta; ancak temel olarak, kalp krizine sebep olan bir rahatsızlığı bulunan sigortalının yaptığı işte kalp krizini tetikleyen çok zayıf nedenler varsa, kalp krizini iş kazası kapsamında değerlendirmemektedir (Wikeley ve Ogus, 2002: 737-739).

Yapılan işle doğrudan ilintili olan, söz gelimi bir maden çalışanın görevi bittikten sonra işyeri kompleksinde düş alması, özel kıyafet gerektiren bir görev için çalışma öncesi giyinilmesi veya gerekli ekipmanın hazırlanması, fazla çalışma yapılması gibi faaliyetler de, özü itibarıyla yapılan işle ilintili sayıldığından iş kazası

kapsamına alınırken; acil haller hariç olmak üzere, yapılan işle ilgili olsa da işverenin bilgisi veya yetkilendirmesi olmadan yapılan faaliyetler kapsam dışı bırakılmaktadır (Wikeley ve Oğus, 2002: 731).

Bunun yanı sıra sigortalının, doğrudan veya dolaylı bir şekilde, işyeri dışındaki bir davranışıyla veya işin gerektirdiği bir hareketle ilgisi olmaksızın bir kazaya sebebiyet vermesi ya da katkı sağlaması, olayı iş kazası olmaktan çıkarmaktadır (Social Security Contributions and Benefits Act, 1992: Section 101(1-c)).

İngiliz Hukuku'nda bazı özel durumlar, örneğin işyerindeki yemekhanede yemek yerken kaza geçirilmesi gibi, kaza ile yapılan iş arasında illiyet bağı aranmasının istisnasını oluşturmaktadır. Buna ilaveten, yemek yenen yerin işyerinde olmaması halinde sigortalının koruma kapsamında kalması için dışarıda belirlenen bir yerde yemek yenmesi konusunda işverenle anlaşmış olması aranmaktadır. Eğer sigortalı ve işverenin böyle bir anlaşması yoksa, dışarıda yemek yediği sırada veya işin başlamasından önce yemek almak için dışarıda alışveriş yapması sırasında geçirdiği kazalar iş kazası sayılmamıştır (Rideout, 1976: 287. Akın, 2011: 28'den nakledilmiştir).

c. Kazanın kişisel (bedeni ya da ruhi) zarar doğurması

Üç temel ayaktan biri olan “Kazanın kişisel (bedeni ya da ruhi) zarar doğurması” koşulu, Türk ve Alman Hukuklarında olduğu gibi, olayın gerek fiziksel gerekse psikolojik boyutunu iş kazası sigortası koruması kapsamına almıştır. Ayrıca *common law* hukukunda “vücudun ayrılmaz bir parçası haline gelmiş protez ve cihazlar” da, kişisel (bedeni) zarar kapsamında değerlendirilmektedir (Wikeley ve Oğus, 2002: 721). Söz konusu düzenlemenin bu yönüyle de Alman Hukuku ile benzerlik taşıdığı söylenebilir.

d. Yolda geçirilen kazalar

Yol kazaları konusunda, Kıta Avrupası metinlerine benzer olarak, işverenin yürüttüğü iş nedeniyle seyahat edilmesi veya işin niteliği gereği sürekli seyahat edilmesi halleri koruma kapsamındayken; basit olarak evden işyerine ve işyerinden eve gidilip gelinirken meydana gelen zararlandırıcı olayların iş kazası sayılmasına birtakım kısıtlamalar getirilmiştir (Wikeley ve Oğus, 2002: 732). Buna göre; kazanın işverenin açık ya da zımni izniyle bir araçla işe giderken ya da işten dönerken meydana gelmesi halinde, bu gidiş gelişin, aslında ilgisi olmasa da, işverene karşı sigortalının yükümlülükleri nedeniyle yapıldığı kabul edilmiştir. Aynı zamanda kazanın, Türk Hukuku'na benzer şekilde, bizzat işveren tarafından veya onun nam ve hesabına, ya da başka bir kimse tarafından işverenin organizasyonu ve takibiyle sağlanan bir araçta meydana gelmesi, olayı iş kazası kapsamına sokmaktadır. Ancak,

bir toplu taşıma aracıyla yapılan gidiş gelişler kapsam dışı bırakılmıştır (Social Security Contributions and Benefits Act, 1992: Section 99(1)).

İngiliz *Common Law* Hukukunda iş kazası kavramının,

- Kaza
- İliyet bağı
- Zararlandırıcı sonuç

olarak kabul görmüş üç temel unsuru da dâhil olmak üzere, tüm hüküm ve koşullar tamamıyla yargı uygulamalarına bırakılmıştır. Üç temel unsur tartışmasız biçimde uygulamada kabul edilse de, iş kazası kavramını çok genel hatlarıyla betimlediği için Kıta Avrupası sistemine nazaran yargının daha geniş yetki alanı bulunduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Sanayi devriminin yol açtığı gelişmeler tüm dünyada iş kazası, meslek hastalığı gibi mesleki risklerin sosyal sigorta kapsamına alınmasını sağlamıştır. Bu süreç, ülkelerin ve hukuk sistemlerinin gelişimine ve sosyal devlet ilkesinin o ülkedeki işlerliğine paralel olarak seyretmiştir.

Bir olayın iş kazası sayılıp sayılmayacağı noktasında da; hukuk sisteminin gelişmişliği, düzenlemenin kazuistik olup olmadığı, ülkedeki rejimin sosyal devlet yönü ve ülkelere özgü diğer bazı durumlar etkili olabilmektedir. Bu çerçevede inceleme konusu yapılan Almanya ve İngiltere örnekleri, birbirine taban tabana zıt hukuk sistemleri olmaları yönüyle özellikle seçilmiştir. Sosyal sigortalar yönünden iş kazası kavramı, Almanya hukuk sisteminde kazuistik yöntemle yakın bir şekilde düzenlenmiş; İngiltere’de ise yasal düzenleme olmaksızın yürütülen içtihat hukuku, yine içtihat sonucu ülkede adeta yasal bir düzenleme gibi kabul görmüş üç temel unsur ile beslenmiştir. Bunun dışındaki unsurlar ise, yerleşmiş kriterler ışığında, somut olay çerçevesinde yargı organlarınca belirlenmektedir. İki ülke arasındaki bu farklılığın yarattığı en önemli sonuç, yargı organlarının yetki alanlarında ortaya çıkmaktadır. Detaylı Alman Hukuku düzenlemesinde yargı organlarının yorum alanı dar kalırken, Anglo-sakson hukuk düzeninde yargısal yorum öne çıkmaktadır. Türk Hukuk sistemi ise bu bağlamda sistemsel olarak Kıta Avrupası içinde olmakla birlikte; Alman Hukuku ile kıyaslandığında iş kazası düzenlemesinde bazı açılardan yargısal yoruma daha açık bir düzenlemeye sahiptir. Bunun sebebi Türk Hukuku düzenlemesinin nispeten daha az detaylı düzenlenmesidir.

Şunu ifade etmek gerekir ki, bir hukuk düzeninde sigorta kolu olarak iş kazasının kavramsal düzenleniş biçimi, sigorta yardımlarından faydalanmanın

hüküm ve koşullarını belirlediğinden, sigortalı için kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal sigorta yönünden iş kazasının tanımında, işyerinde ve yapılan işle bağlantılı olarak gerçekleşen zararlandırıcı olayların iş kazası sayılması, genel anlamda dünyada kabul görmüş ortak bir kriter haline gelmiştir. Ayrışma, işyerinde fakat yapılan işle bağlantılı olmayan zararlandırıcı olayların iş kazası sayılıp sayılmayacağına yaşanmaktadır. Bu bağlamda inceleme konusu yaptığımız İngiltere ve Almanya hukuk sistemleri, kazanın yapılan işle bağlantısını aramakta; Türk hukuk sistemi ise böyle bir nedensellik bağı aramadan işyerinde gerçekleşen tüm zararlandırıcı olayları iş kazası saymaktadır.

Türk hukuku açısından bakıldığında, 5510 sayılı Kanun'un 13 üncü maddesinde düzenlenen iş kazasının yapılan işle bağlantılı olması şartının bulunmaması, iş kazası mefhumunu ortaya çıkış amacından ve özünde olması gerektiğinden daha geniş bir kapsayıcılığa götürmektedir. Zira iş kazası, adı üzerinde çalışma hayatından kaynaklanan riskleri koruma altına almayı öngören bir sigorta kolu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle iş kazası sigortası; sigortalıyı, doğrudan yürütülen işin neden olduğu veya en azından yürütülen işin dolaylı da olsa etkisi bulunduğu zararlandırıcı olaylara karşı korumalıdır. Önemle vurgulamak gerekir ki, iş kazası sigortasının misyonu bu iken, özünde barındırmadığı bir korumayı da sağlamamalıdır. Ülkemiz özelinde bakıldığında, işyerinde gerçekleşen fakat yürütülen işle arasında illiyet bağı olmayan zararlandırıcı olayların hastalık sigortası kapsamında değerlendirilmesi ve sigortalının bu kapsamdan geçici iş göremezlik ödeneği alması mümkündür. Bu noktada fark, iş kazasından sağlanan gelir yardımlarından mahrum kalınması olarak elbette ortaya çıkabilecektir; ancak yine de bu, iş kazası mefhumunun çok geniş yorumlanmasını ve ortaya çıkış amacından sapılmasını gerektirecek bir durum olmamalıdır.

Yolda geçirilen kazaların veya diğer bazı özel durumların iş kazası sayılması gibi hususlar ise, hukuk sistemlerine göre oldukça farklı hüküm ve koşullarla düzenlenebilmektedir. Aslında Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 2005 tarihli Tasarı metninde, yolda geçirilen kazalar “*Sigortalıların, işe başlama ve işten ayrılma saatleri dikkate alınarak, mutad güzergâhında veya zorunlu haller nedeniyle mutad güzergâh dışında işe gidiş gelişi sırasında*” hükmüyle düzenlenerek, maddenin hâlihazırdaki kapsamından daha geniş bir kapsam belirlemektedir. Tasarı'nın bu hükmünün, Alman Sosyal Kanunu'nda kabul edilen mutad güzergâhtan sapma gerekçeleri kadar açık düzenlenmese de, olayın iş kazası sayılması açısından zorunlu gerekçelerle mutad güzergâhtan çıkılmasına cevaz verdiği görülmektedir. Bunun ötesinde Tasarı'nın bu hükmünün, 506 sayılı Kanun'un aksine, araca binerken veya araçtan inerken meydana gelen; hatta sigortalının evine girene kadar geçen sürelerde meydana gelen kazaların da iş kazası sayılması şeklinde geniş

yorumlanabileceği; bu bağlamda Yargıtay kararlarına da uyumlu bir hüküm ortaya çıktığı ifade edilmiştir. (Caniklioğlu, 2006: 59) Söz konusu geniş yorum, Tasarı hükmünü Alman Hukuku'ndakine çok benzer bir noktaya taşımaktadır.

Görüldüğü üzere, Türk Hukuk sisteminin Kıta Avrupası Hukuk sistemi içinde olması, temelde iş kazası sigortasının hukuki düzenlemesinde ortak bazı değerlerin esas alınması sonucunu beraberinde getirir de, Türk Hukuku ile Alman Hukuku kıyaslandığında, esaslı farklılıkların bulunduğu su götürmez bir gerçektir. Nitekim daha önce de değinildiği gibi illiyet bağı kriteri yönünden Alman Sosyal Kanunu daha dar bir kapsam belirlemiştir. Buna mukabil olarak, özellikle yolda geçirilen kazalar bakımından Sosyal Kanun'un çok daha detaylı ve geniş kapsamlı bir koruma sağladığına şüphe yoktur. Şu kadar ki, Sosyal Kanun'da işyerine veya faaliyetin görüleceği yere olağan gidiş-dönüş yollarındaki kazaların yanı sıra, belirli durumlarda işe gidiş veya işten dönüş yolunda olmayan kazalar bile sosyal sigorta koruması altına alınmıştır. Detaycı bir bakış açısıyla, sigortalının çocukların bakım ve gözetiminden kaynaklı bazı sorumlulukları gereği işe gidiş-dönüş yollarını değiştirebileceği veyahut bir başka kişiyle bir aracı paylaşması suretiyle güzergâhını farklılaştırabileceği dahi düşünülmüş ve Kanun metnine açıkça yazılmıştır. Bu kadar ayrıntılı, sınırları kesin hatlarla çizilmiş bir düzenlemenin yargı organlarınca uygulanmasının Türk ve Anglo-sakson hukuk sistemlerine nazaran çok daha kolay olduğunu; aynı zamanda sigortalının lehine, daha insancıl ve makul düzeyde geniş bir çerçeve çizildiğini söylemek mümkündür.

13 üncü maddenin düzenleniş biçiminden, araca binmeden önce ve indikten sonra, ya da biniş ve iniş anlarında gerçekleşen olayların iş kazası sayılıp sayılmayacağına açıkça anlaşılmaması, iş kazası sayılma halleri bakımından uygulamada sigortalının aleyhine dar yoruma gidilmesine yol açabilecek niteliktedir. Örneğin maddenin araç içinde koruma sağlarken, araçtan inip işyerine girmek için yoldan karşı karşıya geçerken kazaya uğrandığı hallerde koruma sağlamaması, iş kazası sigortasının getiriliş amacına aykırı sonuç doğurmaktadır.

Bu çerçevede, Türk hukukunda yer alan iş kazası düzenlemesinin özellikle bir parçası olduğumuz Kıta Avrupası Hukuk Sisteminin öncü temsilcilerinden olan Almanya ve diğer örnekler incelenerek yeniden gözden geçirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, L. (2011). İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat. Ankara: Yetkin.
- Akın, L. (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Kişiler Açısından Kapsamında Yeni Gelişmeler. Çalışma ve Toplum, 2006/1(8), 26-49. http://www.calismatoplum.org/sayi8/Levent_Akin.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Allen, C. R. (2008). The Workman's Compensation Act 1897: What It Means, and How to Make Use of It: The Fabian Society.
- Caniklioğlu, N. (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri. Çalışma ve Toplum, 2006/1(8), 50-92. http://www.calismatoplum.org/sayi8/Nursen_Caniklioglu.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Fedtke, J., Magnus, U., Magnus U. (ed.). (2003). The Impact of Social Security Law on Tort Law. Tort and Insurance Law, Vol. 3: Springer.
- Güven, E. (1970). İş Kazası Yönünden Sosyal Politika Sorunları: Sevinç.
- Güzel, A., Okur, A.R., Caniklioğlu, N. (2016). Sosyal Güvenlik Hukuku: Beta.
- Kabakçı, M. (2009), Avrupa Birliği İş Hukukunda İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Temel Yükümlülükleri ve Türk Mevzuatının Uyumu: Beta.
- Oftinger, C. (1958). Schweizerisches Haftpflichtrecht, 1.2. Aufl.: Zürich Schulthess.
- Özmert Koçer, Ş. (2014). Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları. Uzmanlık Tezi.
- Rideout, R.W. (1976). Principles of Labour Law: Sweet & Maxwell.
- Şakar, M. (2015). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku: Beta.
- The Fabian Society (1901). The Workman's Compensation Act 1897, What It Means, and How to Make Use of It: The Fabian Society. <http://digital.library.lse.ac.uk/objects/lse:rax644kib/read/single#page/4/mode/2up> adresinden ulaşılmıştır.
- Tuncay, A. C. (1994). Sosyal Sigortalar Açısından Yargıtayın 1992 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi: İstanbul.
- Tuncay, A. C., Ekmekçi, Ö. (2016). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri: Beta.
- Uyar, T. (2003). Açıklamalı İçtihatlı Borçlar Kanunu Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. 2: Seçkin.

Wikeley, N. J., Ogus, A. I. (2002). The Law of Social Security. Fifth Edition: OUP Oxford.

Wolber, K. (1991). Gesetzliche Unfallversicherung, 3. Aufl.: DTV Deutscher Taschenbuch.

Siebttes Buch Sozialgesetzbuch (Gesetzliche Unfallversicherung). http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/index.html adresinden ulaşılmıştır. İş kazasını tanımlayan hükme http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/__8.html adresinden ulaşılmıştır.

Almanya Çalışma ve Sosyal İşler Federal Bakanlığı'nın yayımladığı Türkçeye çevrilmiş online broşür. http://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF-Publikationen/a985-soziale-sicherung-gesamt-tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile adresinden ulaşılmıştır.

Social Security Contributions and Benefits Act 1992. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/4/pdfs/ukpga_19920004_en.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Lord Macnaghten içtihadı, (1903). The Case of Fenton v J. Thorley&Co Ltd, House of Lords. <http://swarb.co.uk/fenton-v-j-thorley-co-ltd-hl-1903/> adresinden ulaşılmıştır.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 31.10.2011, 2010/6264 Esas, 2011/14971 Karar.

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 20.11.1997, 1997/7353 Esas, 1997/7596 Karar.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 02.06.1983, 1983/2601 Esas, 1983/3302 Karar.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 10.06.1983, 1983/328 Esas, 1983/652 Karar.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 13.10.2004, 2004/21-529 Esas, 2004/527 Karar

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 28.06.2001, 2001/4592 Esas, 2001/5149 Karar.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 31.10.2011, 2010/6264 Esas, 2011/14971 Karar.

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 20.11.1997, 1997/7353 Esas, 1997/7596 Karar.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 29.03.1979, 78/8413 Esas, 79/2759 Karar.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 05.07.2004, 2004/4465 Esas, 2004/6429 Karar.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 04.02.1980, 1980/6407 Esas, 1980/624 Karar.

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 14.05.1996, 1996/2674 Esas, 1996/2738 Karar.